

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Әл-Фарабидің философиялық көзқарастарындағы бақытты түсіндіру

ЖАРИЯЛАНДЫ
16.11.2021СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/110207/>

Әбу Насыр Мұхаммед ибн Мұхаммед әл-Фараби-ерте орта ғасырлардағы Шығыс ислам философиясының ең ірі ойшылы, ол бай шығармашылық мұра қалдырды.

Фарабидің философиялық еңбектерінде адамның ақыл-ойы, бақыты, ізгілігі туралы ілімдерінде көрініс тапқан қуатты рационалистік және гуманистік әлеует қаланды. Ақылды іс-әрекетте адамның шығармашылық белсенділігінің ең жоғары көрінісін көрген ғалым оның өмірін үздіксіз білім беру процесі ретінде түсіндірді, нәтижесінде адам ақыл-ойдың қалыптасуының тиісті кезеңдерінен «адамгершілік сатыларынан» көтеріліп, жетіледі.

Фараби адам өмірінің басты мақсаты бақытқа ұмтылу деп санады, оған жердегі өмірде қол жеткізуге болады деп сендірді. Философтың пікірінше, жоғары игілік, ең жоғары жетілу бақытқа шоғырланған, бұл адам өзімен үйлесімді өмір сүруі үшін қажет. Бақытқа жету жолы Фараби үшін адамның ізгілігін дамытуда — ақылдың жүрекпен одағы, адамгершілікпен парасаттылық, ақыл мен жақсы мінез. Ғалым жаттығу, жаттығу, адамгершілік әдеттерді дамыту арқылы әр адам үшін ізгілікке қол жеткізу мүмкіндігін дәлелдеді, сонымен бірге жеке ерік-жігерді, таңдау еркіндігін, жеке адамның бастамасын дамытудың маңыздылығын атап өтті. Оның еңбектерінде әр адамның және барлығының шынайы бақытына қол жеткізу, жер бетінде бейбіт өмір сүру қажеттілігі, адамдар мен халықтардың достығы туралы адамдар мен халықтардың бірігуі мен өзара көмегі туралы жоғары гуманистік арман көрініс тапты.

Әл-Фараби, шынайы философ ретінде, Бақыт туралы күнделікті түсініктен жоғары тұрады, оған әдетте: «құрмет, өркендеу, байлықтан ләззат алу және т.б.» кіреді.

Фарабидің пікірінше, шынайы бақытқа бар заттар туралы барлық білімді игеру, олардың мәнін, олардың пайда болу және жойылу себептерін зерттеу арқылы қол жеткізуге болады, бұл сайып келгенде барлық нәрсенің табиғаты мен түпкі себептерін білуге әкеледі. «Бақыт — бұл абсолютті игілік. Бақытқа жету және оған қол жеткізу үшін қажет нәрсенің бәрі бірдей жақсы, бірақ өзіңіз үшін емес, бақытқа жету үшін қажет.

Бақытқа кедергі келтіретін барлық нәрсе-бұл абсолютті зұлымдық. Жақсылық бақытқа жету үшін пайдалы «.

Шынайы бақыт кез – келген зұлымдық жойылған кезде пайда болады, ал адамның жаны мен ақыл-ойы өзінің білімінде ең жоғары деңгейге жетеді-Мәңгілік әлемдік ақылмен бірігу. Адам өледі, бірақ өмірде қол жеткізген бақыт, рухани және керемет құбылыс бола отырып, өлмейді, бірақ одан кейін қалады.

Бақытқа қол жеткізген адам жаны бір-бірімен байланысады, осылайша жалпыадамзаттық бақыт, кейінгі ұрпаққа қызмет ететін адамгершілік қасиеттер артады. Әрбір ұрпақ ортақ бақытқа бөленіп, оны байытып, толықтыратын, ұрпақтардың өмірін жеңілдететін құнды және керемет нәрсе қалдырады.

Әл-Фарабидің пікірінше, бақыт дегеніміз-жеке адам қайтыс болғаннан кейін немесе осы ұрпақ жоғалғаннан кейін адамзатқа қызмет ете алатын тамаша білім мен жоғары моральдық нормаларға қол жеткізу. Ұрпақтан-ұрпаққа өтіп, рухани мәдениеттің бұл артықшылықтары біртіндеп жинақталып, әр ұрпақ жасаған ең жақсы зияткерлік және адамгершілік жетістіктер ұрпақтарымен дамып, жетілдіріліп отырады. Барлық жақсы, жарқын, мейірімді-жалпыадамзаттық рухани мәдениетті одан әрі дамытуға және жетілдіруге өзіндік үлес бар. Әр адам бақытқа тек игі істер жасау арқылы қол жеткізе алады, ал оның ең жақсы істері Өлмейтін болады. Әл-Фарабидің белсенді ақыл мен жалпы Бақыт туралы ілімінің негізгі сәттері осындай. Философтың бұл көзқарастарын басқа әлемдегі жұмақ өмірі туралы исламдық іліммен теңестіруге болмайды. Әл-Фараби адамның бақытына тек осы жердегі өмірде қол жеткізуге болады деп санайды. Аристотель әл-Фарабидің «этикасына» түсініктемеде жоғары игілік тек біздің әлемде ғана, ал ақылсыздар оны жер әлемінен тыс деп санайды.

Әл-Фараби үшін ақыл-адамның жоғары және ерекше игілігі. Ол ақыл жаратылыстану, математика және метафизиканы қамтитын теориялық философия арқылы дамиды деп сенді. «Біз бақытқа тек сұлулыққа тән болғанда ғана жетеміз, ал сұлулық бізге тек философия өнерінің арқасында ғана тән болса, онда біз философияның арқасында бақытқа қол жеткіземіз».

Оның ең маңызды еңбектерінің бірі – Әл-Фараби қалаларды (және, тиісінше, адамзат қауымдастықтарын) ізгілік пен немқұрайдылыққа бөлген «Ізгі қала тұрғындарының көзқарастары туралы трактатты» қарастырайық. Нашар қалалардың түрлері олардың тұрғындары ұмтылатын жалған тауарлардың түрлерімен анықталады: тарту, билік, құрмет, ойын-сауық. Тек ізгі қаланың тұрғындары (әл-Мадина әл-Фадиля) шынайы бақытқа ұмтылады. Жақсы қалада жоғары сынып «практикалық даналық адамдар» [4], яғни. олардың даналығы арқасында ең бақытты адамдар болып табылатын философтар, нәтижесінде олар бақытқа жетудің барлық тәсілдерін біледі. Философтар басқа адамдарға бақытқа апаратын жолды көрсете алады, сондықтан олар қоғамға қала

басшылары ретінде қажет. Қоғамның дамуы құндылықтар жүйесіне негізделген, ал әл-Фараби осының негізінде адамзат қоғамдастықтарының келесі жіктелуін береді:

1.Надан қала-оның тұрғындары шынайы бақыт бар екенін білмейді және ешқашан білмейді, сондықтан олар оған ұмтылмайды. Олар: «дене денсаулығы, байлық, ләззат, өз құмарлықтарына, құрмет пен ұлылыққа деген еркіндік», — деп құрметтейді. Бұл артықшылықтарға ие болу-надан қала тұрғындары үшін бақыт.

Надан қалалар бірнеше түрде келеді:

А. қажеттілік қаласы-олар өмір сүрудің шұғыл талаптарын ғана қанағаттандыруға тырысады;

Ә. алмасу қаласы — тұрғындар үшін байлыққа қол жеткізу-бүкіл өмірдің мақсаты;

В. төменгі және бақытсыздық қаласы-гедонизм билік еткен жерде оның тұрғындары әр түрлі ләззат алуға тырысады;

Г. менмендік қаласы-мұнда барлығы мадақтауға және тануға ұмтылады;

Д. билікке деген құштарлық қаласы-өмірдің мәні билікке жету, басқа адамдарды жеңу, оларды бағындыру және өзіне бағыну;

Е. Слостолюбия қаласы — мұнда доп толығымен билейді.

2.Азғын қала-оның тұрғындары шынайы бақыт пен ізгіліктің бар екенін біледі, бірақ оларды білмейтін сияқты әрекет етеді.

3.Өзгермелі қала-жақсы болды, бірақ кейіннен өзгерді.

4.Адасқан қала-оның тұрғындары «Бақыт осы өмірден кейін болады» деп санайды [6], яғни олар кейінгі өмірге үміттенеді.

5.Ізгі қала — «адамдарды біріктірудің мақсаты-шынайы бақытқа ие болған істерде өзара көмек», онда бейбітшілік пен өзара қолдау орнайды, онда «адамдар бір-біріне бақытқа жету үшін көмектеседі». Мұндай қала орталықтандырылған түрде басқарылады, ал оның басшысы барлық қасиеттерге ие. Әл-Фараби тек ізгі Қалалардың болашағы бар деп санайды, ал қалғандары ыдырау мен өлімді күтеді. Бірақ әл-Фарабидің пікірінше,» егер оны мекендеген халықтар бақытқа жету үшін бір-біріне көмектесе, бүкіл жер ізгілікті болады «.

Әл-Фараби » Бақыт дегеніміз-өзі үшін іздеген жақсылық... Бақытқа жетуге көмектесетін әрекеттер-бұл керемет әрекеттер. Оларды тудыратын әдет — ғұрыптар мен әдеттер-бұл жақсы қасиеттер»; «адам басынан бастап, табиғи түрде ізгілікке немесе жамандыққа ие бола алмайды, өйткені ол туған тоқушы немесе хатшы бола алмайды». Өлгеннен кейін адамдардың жаны босатылып, көкте біріктіріліп, бақытқа жетеді, ал олар көбейген сайын, олардың жалпы бақыты да артады. Материядан шыға

алмайтын зұлым жандар онымен бірге өледі.

Осылайша, әл-Фарабидің пікірінше, бақыт рухани тәжірибе ретінде адамның жоғары қажеттіліктерін қанағаттандырудан туындайды. Дәстүр бойынша, адамның жоғары қажеттіліктері философия, өнер, дін құралдарымен, сондай-ақ моральдық, ғылыми және әлеуметтік-саяси қызметке қатысумен қанағаттандырылды. Бұл бақыт деген не деген сұраққа жауап бере алатын философия екенін білдіреді.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ профессоры, доцент Жанатаев Данат Жанатайұлы

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ магистранты Қуанбек Бағжан

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.